

ԿԱՐԼ ՄԱՐՔՍԸ ԵՒ ՄԱՐՔՍԻԶՄԸ *)

I

Մարքսի կեանքը, սոցիալ-քաղաքական, հրապարակախօսական գործունէութիւնը եւ գրական վաստակները:

Segui il tuo corso e lascia dir le genti!

Հետեի՛ր ճանապարհիդ, և թող մարդիկ խօսեն, ինչ ուզում են:

Գանգ:

17.

Բուրժուազիայի երկիւղը Ինտերնացիօնալից:—Ինտերնացիօնալի յաջողութիւնը Գերմանիայում և Աւստրիայում:—Ինտերնացիօնալի համադրւածքը Բրիտանիայում:—Կենտր. Խորհրդի շրջաբերականը անգլ. արէդ-ունիօնիստներին:—«Times»-ը Ինտերնացիօնալի մասին:—Պրոլետարիատի դիրքը որեւէ պատերազմի դէպքում:—Համադրւածքի միաձայն օվացիան Մարքսի հասցէին:—Բրիտանի կոնգրեսի առաւելութիւնները:

Ժընևի համագումարից մինչև Բագելի համադրւածքը (1866—1869 թ.) մի անսովոր թափով ծաւալւում ու սրւում են կռիւն ու յարաբերութիւնները մի կողմից եւրոպական կառավարութիւնների և բուրժուազիայի, իսկ միւս կողմից եւրոպական պրոլետարիատի միջև: Արդիւնաբերական խոշոր քաղաքներում մասսայական բնաւորութեամբ յաճախ կրկնուող գործադուլները միանգամից բևեռել տուին կառավարութեան և բուրժուազիայի ուշադրութիւնը դէպի բանտորական շարժման սրընթաց հոսանքը: Եւ որովհետև այդ բոլորի ընդհանուր ներկայացուցիչն ու ղեկավարը հանդիսանում էր Մարքսի Ինտերնացիօնալը, այդ պատճառով նա սեպուեց բուրժուազիայի

*) Տես «Մուրճ» № 7.

կողմից որպէս երդուեալ յեղափոխականներ ժի ահաբեկիչ մարմին, կօնսպիրատիւ խմբակցութիւն, որի ամբողջ հոգան ու գործնէութիւնը անմիջապէս ուղղուած է հասարակական կարգերի գոյութեան դէմ: Ինտերնացիօնալը միլլիօններ ունի իր տրամադրութեան տակ, ինչպէս Բերնարդին է հաղորդում միամտօրէն իր յուշատետրի մէջ. նա բաղկացած է գերմանացիներից, ֆրանսիացիներից, անգլիացիներից, իտալացիներից, լեհերից, ունգարացիներից, ռուսներից, իսպանացիներից և այլն, որոնց միջոցով ինտերնացիօնալը կարող է բռնկեցնել մի համաշխարհային ընդհանուր յեղափոխութիւն: «Այդ միջազգային ուխտի շէֆերը իրանց ձեռքն են առել Եւրոպայի բոլոր գլխաւոր քաղաքների կեանքի թելերը, և հէնց որ Լոնդոնում նստող կենտրոնը շարժեց իր մատը, ճնշեց կոճակը, ամբողջ բուրժուական հասարակութիւնը օդը կը ցնդայ, հաւասարեցընելով ամեն բան երկրի վրայ և Վաթանելով» ամեն ինչ»: 61) Այս կարգի թիւր կարծիքներ և նախապաշարմունքներ էր տարածում մասսայական լայն խաւերում բուրժուական իդէօլոգիան:

Անգլո-սաքսոնական և բոմանական երկրներից յետոյ ինտերնացիօնալը սկսեց հետզհետէ իր պրոպագանդիստական ակտիւ գործնէութիւնը նաև արևելեան Եւրոպայում կամ գերմանական երկրներում—Գերմանիայում եւ Աւստրիայում:

1867—1868 թուականը՝ Գերմանիայում և Աւստրիայում, կազմում է ինտերնացիօնալի համար մի պատմական նշանակալից տարի: Այդ նոյն տարին սկսւում է Աւստրիայում մի բաւական ուժեղ ծաւալով բանուորական շարժում, որ կազմակերպուելով անմիջապէս յարում է ինտերնացիօնալին: Այդ նոյն թուականին սկսւում է Գերմանիայում պարլամենտական գործնէութեան առաջին շրջանը, որին եռանդով մասնակցում են բանուորական շարժման երկու ուղղութիւնները—Գերմանիայի ընդհանուր բանուորական ընկերութիւնը (լասալեան ուղղութիւնը) և Գերմանիայի բանուորական ընկերութիւնների խմբակցութիւնը (մարքսիստական ուղղութեամբ, հիմնուած Լիբկնեխտի և Բերելի ջանքերով): Այդ երկու ուղղութիւնները ևս մտնում են ինտերնացիօնալի մէջ: Մինչդեռ մինչև այդ ժամանակ Մարքսի միջազգային արժէք ունեցող ստեղծագործութիւնը ունէր հատընտիր անդամներ ու համակրողներ գերմանական երկրներում, այդ թուականից սկսած նա ընդգրկում է իր մէջ բանուորների մասսայական կազմակերպութիւններ:

Շուտով վրայ է հասնում Բրիտանի կոնգրեսի ժամանակը։ Այդ համագումարում քննութեան գլխաւոր առարկաներն էին կազմում մեքենայական աշխատանքի ժամերի կրճատման խնդիրը։ Դեռ նախ քան կոնգրեսի գումարումը Լոնդոնի կենտրոնական խորհուրդը Մարքսի հեղինակութեամբ ուղղում է անգլիական տրէդ-ունիոն կազմակերպութիւններին և մի շարժաբերական, ուր ասուած է ի միջի այլոց հետեւելը՝ «Ինտերնացիոնալի հիմնադիրները արել են իր ճիշտ ժամանակին այն, ինչ կարևոր էր։ Եւ այսօր նա պրաւել է ամբողջ Եւրոպայում մի տեղ, որ չի ունեցել որեւէ այլ կազմակերպութիւն։ Նա պաշտպանում և քաջալերում է բոլոր յառաջադէմ շարժումները։ Կատարեալ ամբաստանութիւն է, ասել, որնա գրգռել է գործադուլներ առաջ բերելու համար. նա միայն օգնել ու նրա պաստել է գործադուլներին յաջող ընթացք ու վախճան տալու համար։ Նա կռուել է ձեռնարկողների բռնութեան ու ցինիզմի դէմ։ Ինտերնացիոնալի հիմնական սկզբունքը եղել է՝ աշխատանքի արդիւնքը պատկանում է արդիւնաբերողին (այսինքն բանուորին)։ Աշխատանքի հղբայրութիւնը պէտք է կազմէ հասարակութեան հիմքը։ Աշխատանքը հայրենիք չունի։ Կապիտալը սոսկ մի կուտակուած աշխատանքը է...» 62)։ Շրջաբերականը եղբարիակում է մի ագիտացիական կոչով, որ բանուորութիւնը արագ կազմակերպուի և միանայ Ինտերնացիոնալին։

Ոչ միայն ընդհանուր խորհուրդն էր դրուատում Ինտերնացիոնալի իր ժամանակին հռչակաւոր գործնէութիւնը, այլև նոյնիսկ հակառակորդները խոստովանում են նրա մեծ արժէքը։ Օրինակ Անգլիայի ազգեցիկ «Times» գրում է համագումարից քիչ առաջ Ինտերնացիոնալի մասին ի միջի այլոց հետեւելը. «Պէտք է փրկել միայն քրիստոնէութեան ծագման ժամանակը և անտիկ աշխարհի ծաղիկ դրութիւնը, որպէսզի կարելի լինի ներկայ բանուորական շարժման նկատմամբ համեմատական դէպքեր գտնել»։

1868 թ. սեպտեմբերի 6—13-ի տեղի է ունենում Ինտերնացիոնալի համագումարը Բրիտանիում, որին մասնակցում են 106 պատգամաւորներ—բելգիացիք՝ 55, ֆրանսիացիք՝ 18, անգլիացիք՝ 11, ընդհանուր խորհրդի 6 ներկայացուցիչները, 8 շվեյցարացիներ, 5 գերմանացիներ, 2 իտալացիներ և 1 սպանացի։

Ջրադմունքների առաջին կէտը կազմում է գերմանական ֆրակցիայից առաջարկուած խնդիրը՝ բոլոր նրկրների բա-

նոտրները դիրքը որեւէ պատերազմի դէպքում: Հետաքրքրական է, որ պրոլետարիատի միջազգային կազմակերպութիւնը քննում է այդ խնդիրը ֆրանս-գերմանական զարհուրելի պատերազմի նախօրեակին: Բեյզիացի պատգամաւորը՝ դը Պեպ, առաջարկում է մի անմիջական միջոց կռուի դէմ ներգործելու համար, այն է՝ ընդհանուր հրաժարումն զինուորական ծառայութիւնից եւ աշխատանքից: Իսկ որպէս անուղղակի միջոց նա առաջարկում է սոցիալական հարցի լուծումը իրականացնել: Ֆրանսիացի պատգ. Տօլէնի առաջարկութեամբ ընդունւում է մի որոշում, որի համաձայն պատերազմ եղած դէպքում պէտք է ընդհանուր դադար լինի աշխատանքի և ժողովուրդների գործադուլով արտայայտուող մի լիարժեք բողոք՝ ուղղած պատերազմի դէմ: Ուշագրաւ է խոստեղ նկատել, որ 60—70-ական թուականներին բանուորութեան միջազգային կազմակերպութիւնը աւելի խիստ որոշումներ է կայացրել պատերազմի դէմ մաքառելու համար, բան ներկայ սոցիալիստական միջազգային համագումարը, որպէս բարձրագոյն ատենանը սոցիալիստական կուսակցութիւններին:

Երկրորդ կէտը գործադուլի հարցն էր, որի վերաբերմամբ ընդունւած որոշումը չի համարում գործադուլը որպէս դառական գործարարական ակտիւ կռուի մի միջոց՝ բանուոր դասակարգը ազատագրելու համար, այլ կարեւոր մոմէնտներին մի անհրաժեշտ ձեռնարկ, պրոլետարիատի այս կամ այն պահանջն ու իրաւունքը պաշտպանելու, առաջ տանելու համար:

Այնուհետև յաջորդաբար քննութեան նիւթ են դառնում հետեւել խնդիրները՝ մեքենաների ներգործորթիւնը բանուորների վրայ, դասատուութեան, կրթական սիստեմի մասին, կրեդիտային՝ մանաւանդ փոխանակութեան բանկի (Tauschbank), և նմանօրինակ հաստատութիւնների կազմակերպութեան մասին, սեփականութեան խնդիրը (որի մանրամասն քննութիւնը յետաձգւում է յաջորդ կոնգրեսին), ընկերակցական կօօպերացիայի, խաղաղութեան կամ ազատութեան լիգայի մասնակցութեան խնդրի մասին և այլն: Վերջում առաջադրւում է գերմանական բոլոր պատգամաւորների կողմից, որ Ինտերնացիոնալի համագումարը իր միաձայն օվացիան արտայայտէ «Կապիտալի» մեծ հեղենակի՝ Կարլ Մարքսի հասցէին, որ «նա անգնահատելի ծառայութիւն է մատուցել, դառնալով առաջին տնտեսագէտը, որ ենթարկել է կապիտալը գիտնական խոր անալիզի և տարրալուծել նրա հիմնական մասերը»:

Որոշւում է յաջորդ կոնգրեսը գումարել Բագելում 1869 թ.: Բրիւսելի համագումարը՝ համեմատած Լոզանի և Նոյնիսկ

ժընեկի համագումարները հետ, աւելի յառաջադիմական բնաւորութիւն ունէր. նախ այն պատճառով, որովհետեւ այստեղ աւելի, քան առաջ, հանդէս են գալիս ներքին տարբերութիւնները՝ կարծիքների և համոզմունքների, մի կողմից մեծամասնիկ պրուդոնիստների (գլխաւորապէս ֆրանսիացիներ և քիզիւացիներ), իսկ միւս կողմից փոքրամասնիկ ոչ-պրուդոնիստների (գերմանացիներ և անգլիացիներ) միջև: Յատկապէս կրեդիտային հաստատութիւնների և մասնաւոր սեփականութեան խնդիրներն էին, որ կատաղի պայքարի առիթ էին տուել համագումարում: Այնուհետեւ Բրիւսելի կոնգրեսի առաւելութիւնն է կազմում տեսական-սկզբունքային խնդիրների հիմնական ձեւակերպումները՝ մասնաւոր կոլեկտիւիզմի և կոմունիզմի մասին խօսելու ժամանակ: Արդիւնաբերական, հանքագործական և հաղորդակցական խոշոր ձեռնարկութիւնների մասին խօսելու ժամանակ դը Պեպլը ձեւակերպեց դրանց համայնականացման երեւոյթը այսպէս. «Մեքենաները և անհատների խմբակցուած ոյժը գտնուած են այսօր բացառապէս կապիտալիստների տիրապետութեան տակ: Իսկ ապագայում դրանք պիտի գործադրուին յօգուտ բանուորի, այդ է պատճառը, որ իւրաքանչիւր ինդուստրիա, ուր անհրաժեշտ են մեքենաներն ու բանուորները, պէտք է բանուորական խմբակցութիւնները իրանց ձեռքն առնեն սեփական հաշուով»: Ուրիշ խօսքով դը Պեպլը հիմնաւորում է իր կոլեկտիւիզիզմը լեոնահանքերի, հաղորդակցութեան միջոցների և հողերի վերաբերեալ, առաջադրելով արդիւնաբերութեան միջոցները հասարակականացնելու մի ընդհանուր պահանջ:

18.

Պրոլետարիատի պարլամենտական գործնէութեան սկզբնաւորութիւնը՝ Անգլիայում, Ֆրանսիայում, Գերմանիայում և Շվեյցարիայում—Ազգային կազմակերպութեան քաղաքականութիւնը միջազգային ծոցում—Բեքելի կարծիքը—Պարլ. ընտրութիւնների յաջողութիւնը Գերմանիայում—Ինտերնացիօնալի IV կոնգրեսը—Մարքսի կարծիքը ժառանգութեան իրաւունքի մասին—Ջեկուցումներ բանուորական շարժման մասին: Հոգային սեփականութեան հարցը—Ժառանգութեան իրաւունքի հարցը—Տարբեր կարծիքներ—Կոնգրեսի հետեւանքները բուրժուական և պրոլետարական աշխարհում:

60-ական թուականների վերջերից սկսած հիմք է դրւում եւրոպական պրոլետարիատի պարլամենտական գործունէութեան: 40—50-ական թուականներին փակուելով բուրժուական յեղափոխութիւնների պատմաշրջանը, ժառանգութիւն էր թողել մի անկատարեալ սահմանադրութիւն, մի եւրոպական իրա-

լակարգ, որ իր իրաւական-ցէնզային սահմանափակումներն ունենալով, այնուամենայնիւ հնարաւորութեան սահմաններում ներում էր շահագործուող դասակարգին ևս դրականապէս մասնակցելու պետական-օրէնսդրական բարձր հաստատութիւններին: Եւրոպական պրոլետարիատը, որ 18—19-րդ դարերի բուրժուական յեղափոխութիւնների շրջանում միանկազմակերպ ու անձրագիր զանգուած էր ներկայացնում՝ ենթակայ բուրժուական յեղափոխութեան լոզունգներին և կազմելով առաջնորդիչ ոյժը արեւնահեղ բաստիլեան ակտերի, այդ նոյն պրօլետարիատը 19-րդ դարու կէսերից սկսած՝ բուրժուական պարլամենտարիզմի շրջանում, հանդէս է գալիս որպէս քաղաքականապէս կազմակերպուած մի ուրոյն մարմին—բանուորական սոցիալիստական կուսակցութիւն—հակադրուած բուրժուական բոլոր կարգի կուսակցութիւնների դէմ:

Ինտերնացիօնալի առաջնակարգ (քանակով թէ որակով) սեկցիաները—Անգլիայում, Ֆրանսիայում, Գերմանիայում և Շվեյցարիայում—1867 թուականից սկսած եռանդուն մասնակցութիւն ցոյց տուին իրանց երկրների պարլամենտական ընտրութիւններին: Հետզհետէ սկսւում է ինտերնացիօնալի գոյութեան ընթացքում այն պատմական շրջանը, երբ բոլոր երկրների կազմակերպուած բանուորութիւնը դառնում է իր սեփական հայրենիքի քաղաքական կեանքի անմիջական օրգանական անդամը: Պրոլետարիատի միջազգային քաղաքականութեան աւելանում է նրա ազգային քաղաքականութիւնը: Պրոլետարիատի միջազգային բազմաբովանդակ կազմակերպութեան ծոցում սաղմաւորւում ու աճում է բանուոր դասակարգի ազգային կազմակերպութիւնը, մի ուրոյն քաղաքական-կուսակցական մարմին՝ ազգային պետութեան շրջանակում: 1869 թ. գերմանական սոցիալ-դեմոկրատիայի Այդինախի համագումարում Բեռլը արտայայտել է հետեւեալ կլաւիք միտքը. «Բոլոր պայմաններում էլ՝ պէտք է ամենից առաջ Գերմանիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցութիւնը ինքն իրան հիմնաւորէ, որովհետեւ միջազգային կազմակերպութեան կողքին անհրաժեշտ է նաև ազգային կազմակերպութիւնը, և առաջինը առանց վերջինի լոկ մի ստուեր կը լինէր»⁶³):

Այսպէս, ուրոյնանալու, ազգային շրջանակում դասակարգային կռիւ մղելու ակտիւ քաղաքականութեան մէջ ինքնամփոփուելու տենդենցը քանի գնում, այնքան ընդհանրանում է.

⁶³) S. 44 «Protokoll über die Verhandlungen in Eisenach», էր. 73.

մի երևոյթ, որ հետզհետէ պիտի կազմալուծէր Խնտերնացիօնալի գոյութեան հիմքերը:

Ազգային սեկցիաների մասնակցութիւնը պարլամենտական ընտրութիւններին, անհամեմատ յաջող հետեանքներ է ունենում Գերմանիայում, քան որեւէ այլ երկրում: Մինչդեռ բայխստագի առաջին լեգիսլատուր շրջանում գերմանական նորակազմ սոցիալ-դեմոկրատիային յաջողւում է վեց պատգամաւոր (Բեքել, Լիբկնիխտ, Շրապս, Գեօց, Րայնկէ և Շվայցեր, վերջին երկուսը լասալեաններ) ուղարկել պարլամենտ, միւս երկրներում, ընդհակառակը, քիչ յաջողութիւն է ունենում բանուորութիւնը: Ժընեւի կանտօնում 200 կազմակերպուած բանուորներէից սոցիալիստական թեկնածուն հազիւ 200 հոգի է խմբում իր շուրջը: Ֆրանսիայում բանուորութեան մասնակցութիւնը 1869 թ. օրէնսդրական մարմնի ընտրութիւններին մի բացարձակ դեմոստրացիա էր՝ ուղղուած ըրնապարտիզմի դէմ. այդ պատճառով այնտեղի նոյն իսկ կազմակերպուած պրոլետարիատը իր ձայնը տալիս է անխտիր բուրժուազիայի յեղափոխական ձախակողմին: Անգլիայում մասնակցող բանուորութիւնը ոչ մի յաջողութիւնը չի ունենում, նրանց եռանդուն մասնակցութիւնից օգտւում է միայն լիբերալ կուսակցութիւնը և ձգում պահպանողականների կարիքները:

Շուտով վրայ է հասնում Խնտերնացիօնալի չորրորդ կոնգրեսի գումարման ժամանակը—22 յունիսի, 1869 թ. Բազելում: Որոշ սկզբունքային-տեսական նշանակութիւն ունեցող խնդիրների տեսակէտից—ինչպիսիք են հողային սեփականութեան և ժառանգութեան իրաւունքի խնդիրները—Բազելի կոնգրեսը յայտնի տեղ է բռնում Խնտերնացիօնալի պատմութեան մէջ, Կենտրոնական խորհուրդը Լոնդոնում իր որոշակի դիրքն էր արտայայտել այդ խնդիրների վերաբերմամբ և մշակուած ընդօրինակներ ներկայացրել համագումարին: Գոյքի և ունեցուածքի ժառանգութեան իրաւունքի խնդիրը քննել և իր հեղինակաւոր կարծիքն էր արտայայտել դրա մասին Կարլ Մարքսը: Նա ցոյց է տալիս, որ երբ մի պարլամենտ ղյժ ու կամք ունի ժառանգութեան իրաւունքը վերացնելու, կարող է նաև դիւրութեամբ ընդհանուր էքսպրոպրիացիայի պրոբլեմը լուծել: Ժառանգութեան խնդիրը կազմում է ընդհանուր սեփականութեան հարցի լոկ մի մասնաւոր իրաւաբանական դէպքը, իսկ սեփականութեան խնդիրը պատկանում է արտադրողական ույժերի՝ այսինքն մի որոշ տնտեսական կաթնգործիայի շարքիս: Հէնց այս ուղղութեամբ էլ ձևակերպւում է կենտրոնական խորհրդի ընդօրինակները:

Բազելի կոնգրեսին մասնակցում են ինն երկրի սեկցիաներ հետևեալ դասաւորութեամբ. Անգլիայից՝ 6 պատգամաւոր, Ֆրանսիայից՝ 26 պատգ., Բելգիայից՝ 5, Գերմանիայից՝ 12, Աւստրիայից՝ 2, Շվեյցարիայից՝ 23, Իտալիայից՝ 3, Իսպանիայից՝ 4, Ամերիկայից՝ 1 պատգ.: Ընդամէնը մօտ 80 պատգամաւորներ:

Յիստ նոր ու հարուստ են Բազելի համագումարում հաղորդուած զեկուցումները՝ բանուորական շարժման և քաղաքական ընդհանուր տրամադրութեան մասին զանազան երկրներում: Աշխատանքի և կապիտալի կատաղի կռիւը ժընկում և Բազելում (գործադուլային շարժում), արինահեղ ընդհարումները, բացարձակ կոտորածը Բելգիայում, բանուորական ուժեղ ապստամբութիւնները Ֆրանսիայում, Վալեսում տեղի ունեցած արինահեղ կռիւը՝ զինուորների և բանուորների մէջ, պալատական յեղափոխութիւնը Իսպանիայում և վերջապէս միտթարական տեղեկութիւնները բանուորական շարժման յառաջադիմութեան մասին՝ Գերմանիայում և Աւստրիայում—այս բոլորը այնպիսի սոցիալ-քաղաքական անակնկալ երևոյթներ են, պատահած մի տարուայ ընթացքում, որոնց մասին պրոլետարիատի միջազգային կազմակերպութիւնը չէր կարող լուրջ չէտրհրդակցել՝ իր ընդհանուր ղեկավարութեան տակտիկը աւելի ու աւելի ամուր հիմքերի վրայ դնելու համար:

Սկզբունքային ամենակարեւոր խնդիրը, որ մանրամասն քննուած է կոնգրեսում, կազմում է հողային սեփականութեան հարցը, որ թուցիկ կերպով շօշափուել էր նախկին համագումարում: Այդ հարցը քննող մասնաժողովը հրապարակի վրայ էր դրել երկու խնդիր. նախ այն՝ արդեօք հասարակութիւնը իրաւունք ունի վերացնել հողային մասնաւոր սեփականութիւնը և դարձնել այն համայնական սեփականութիւն. և երկրորդ՝ արդեօք մասնաւոր սեփականութեան համայնացումը անհրաժեշտ է: Առաջին հարցը, բացառութեամբ երկու անդամի, ընդունում է բոլորից առանց այլեայլութեան: Երկու հակառակորդները պնդում էին, որ շնորհիւ մասնաւոր սեփականութեան երկար, դարաւոր տևողութեան և այդ երևոյթից ծագած հետևանքների, պէտք է թոյլ տալ, որ մասնաւոր սեփականատէրերը իրանց վերապահեն մնայուն իրաւունքներ հողերի որոշ մասի վրայ: Այդ առարկութեան դէմ հակաճառում են իրաւամբ, որ նախնական ժամանակներում ամենուրեք եղել է համայնական սեփականութիւն՝ հող ու կալուածի վրայ, և որ այդ բաժան-բաժանումը կատարուել է միայն ժամանակի ընթացքում, այն ևս բռնի ոյժով, պարսաւելի միջոցներով: Մինչև

օրս էլ Անգլիայում՝ միապետը համարուում է անուանական (նոմինալ) սեփականատէրը ազգային բոլոր հող ու կալուածներին: Ընդունուում է նաև հող ու կալուածի համայնացման անհրաժեշտութեւնը: Ապա քննուում է հասարակականացած հողերի մշակման ու վնասմատարութեան ձևեր:

Երկրորդ նոյնքան կարևոր հարցը ժառանգութեան խընդիրն էր, որ վճռական լուծումն էին տենչում մի քանի ֆրանսիական պատգամաւորներ և ռուսական մեծ անարխիստը՝ Բակունին: Մասնաժողովի հաղորդած գիկուցումները բաւական մակերևոյթային բնաւորութիւն ունէին: Ժառանգութեան իրաւունքը նպաստում է անհատական սեփականութեան զարգացման և դրանով՝ մասնաւորապէս, խանգարում է հող ու կալուածի համայնականացման ձգտումը: Ժառանգութեան իրաւունքը պարփակում է իր մէջ մի արտօնութիւն, մի սոցիալական անարդարութիւն, որ մի մշտական վտանգ ու սպառնալիք է սոցիալական կարգաւորութեան դէմ և որը, հէնց այդ պատճառով անհնարին է դարձնում քաղաքական և տնտեսական արդարութիւնը և յետ մղում «սոցիալական հաւասարութիւնը»: Այդ բացատրութեամբ մասնաժողովը ամենահիմնական սկզբունքներից մէկն է համարում ժառանգութեան իրաւունքի վերացումը, որպէս զի անթերի լինի կոլլեկտիվիզմի ընդունած գաղափարը, որպէս զի աշխատանքի իրաւունքը իր ամբողջ ծաւալով կարելի լինի վերականգնել:

Բացատրութիւնը բաւական իդէալիստական է, հետու մատերիալիստական ըմբռնողութիւնից և հէնց այդ պատճառով՝ մակերևոյթային:

Կենտրոնական խորհուրդը արտայայտել է արդէն Մարքսի բերանով իր կարծիքը այդ խնդրի նկատմամբ, որ հիմնապէս հերքում է այդ բիրտ հաւասարացման ֆանատիզմը, որի ամբողջ «սոցիալիզմը» կայանում է գոյքի և ունեցուածքի վուզար «բաժանման» (Theilen) մէջ: Ժառանգութեան իրաւունքը չի կազմում երբէք արդիւնաբերութեան յարաբերութիւնների մի որոշ կաթեզօրիան. ինքը ժառանգութիւնը չէ, որ արտադրում է կապիտալիստական շահագործութեան ամբողջ ոյժն ու կարողութիւնը, այլ դա վերաբերում է անհատների փոփոխութեան, որոնք շահեցնում են այդ ոյժը: Ժառանգութեան վերաբերեալ մշակուած օրէնքները չեն կազմում հասարակութեան գոյութիւն ունեցող տնտեսական կազմակերպութեան պատճառը, այլ ներգործումը, յետագայ ազդեցութիւնը: Ժառանգութեան իրաւունքը խարսխուած լինելով մասնաւոր սեփականութեան վրայ, կազմում է հէնց նոյն

այդ պատճառով մի իրաւաբանական վերնաշէնք՝ իր տնտեսական հիմքերն ունեցող մի որոշ հասարակութեան: Դրանից հետեւում է ըստինքեան, որ արդիւնաբերութեան միջոցների համայնականացումով, արդէն աւելորդ են դառնում ժառանգութեան օրէնքները, որովհետեւ մի մարդ թողնում է ժառանգութիւն միայն բանը, ինչի նա տիրում է կենդանութեան օրով: Այդ պատճառով, — փաստաբանում է Խնտերնացիօնալի կենտրոնական խորհուրդը — մեր նպատակը պէտք է լինի այն ինստիտուցիաների վերացումը, որոնք շնորհում են մասնաւոր անհատներին շահագործութեան տնտեսական ոյժն ու կարողութիւնը: Այդ կարող է անել ինքը՝ բանուոր դասակարգը, օրէնսդրական ճանապարհով, ուր նա տիրում է այդ ոյժին: Այնտեղ, ուր բանուոր դասակարգը քաղաքականապէս ուժեղ է բաւական, կարող է նաեւ արմատական փոփոխութիւնների ենթարկել իրաւական կարգաւորութիւնը, օրինակ հետեւեալ երկու խոշոր բէֆորմներով՝ ժառանգութեան հարկի աւելացում և կտակի իրաւունքի սահմանափակում, — երկուսն էլ բէֆորմներ են ի նպաստ սոցիալական աղատագրութեան:

Այս է կենտրոնական խորհրդի կարծիքը ժառանգութեան իրաւունքի մասին: Մակայն ձայնատուութեան ժամանակ մեծամասնութեամբ չի անցնում ոչ մասնաժողովի և ոչ կենտ. խորհրդի բէգօլիւցիան, երեւի խընդիւրը իր տեսական լրջութեամբ բոլոր կօգրեսիստների համար դեռ պարզուած չլինելու պատճառով:

Կենտրոնական խորհրդի բէգօլիւցիան, ինչպէս ասացինք, Մարքսի գրչի արդիւնքն էր, որ նա շարունակ արծարծել և զարգացրել է այդ միտքը իր զանազան գրուածքների մէջ: Այդ բէգօլիւցայի մէջ մի անգամ ևս տալիս է Մարքսը մեր ձեռքը մի փառաւոր դուկումենտ, թէ ինչպիսի խոշոր արժէք է տալիս նա պարլամենտարիզմին. թէ ինչպէս նա օրէնսդրական-պարլամենտական գործնէութիւնը համարում է պրոլետարիատի դասակարգային կռուի ամենանպատակաւոր մար և յանձնարարելի մեթօդներից մէկը, ամենաուժեղ միջոցը՝ բանուոր դասակարգի աստիճանական նուաճումների, յաղթական ընթացքի համար: Եւ նոյն իսկ էքսպրօպրիացիան, մասնաւոր սեփականութեան վերածումը՝ համայնական սեփականութեան, նա համարում է մի պարլամենտական օրէնսդրական հնարաւոր ակտ այնտեղ, ուր բանուորութիւնը տիրում է հարկաւոր ոյժի՝ այդ կնճռտ պրօբլեմը լուծելու համար:

Մեծ ու հակասական էր Բագելի համազումարում ընդունած որոշումների ազդեցութիւնը բուրժուական եւ պրո-

լիտարական աշխարհում: Առաջին անգամ այնքան պատկառելի տեղ գրաւած մի միջազգ. բանուորական կազմակերպութիւն հրապարակով յայտարարեց (իւր անդամներէ բացարձակ մեծամասնութեամբ) իրեն ջերմ կողմնակից ու պաշտպան հողային մասնաւոր սեփականութեան էքսպրոպրիացիայի, համայնական սեփականութեան վերածման: Ինտերնացիօնալի այդ կոմունիստական-յեզափոխական ձգտումները իրարանցում առաջ բերան բուրժուական մասնուրի մէջ: Միւս կողմից, սակայն, կատարուեց դրա բոլորովին հակառակ երևոյթը: Գրեթէ բոլոր երկրներէ կազմակերպուած պրոլետարիատի շարքերում: Բանուորական կազմակերպութիւնները Բազելի կոնգրեսի որոշումը 1869 թ. հոկտեմբերի 13-ին Լոնդոնում տեղի ունեցաւ մի հրապարակական բանուորական միտինգ, որտեղ հիմնուեց՝ «Հողի և աշխատանքի Լիգա» անունով մի միայուն մարմին (որին մասնակցում էին նաև կենտր. խորհրդից 10 ամբամ) հետեւեալ լուրջ դրոշմով՝ «հողը պատկանում է ժողովրդին»: Լիգան մշակեց մի ծրագիր հետեւեալ բովանդակութեամբ. հող ու կալուածի նացիօնալիզացիա, ժողովրդական, աշխարհիկ, ձրի և պարտաւոր, ցուցիչ ուսում ու կրթութիւն, եկամտային պրօգրեսիւ և դակի հարկ, ազգային պարտքերի լիքուղացիա, վեր մշտական զօրքի, աշխատանքի ժամերի կրճատում, և ուղղակի ընտրողական իրաւունք՝ պատգամաւոր վարձատրութեամբ: Այս բոլոր ծրագրային կետերն աւելի մշակուած ու բազմակողմանի դարձան պահանջներ ապագայ բոլոր սոցիալ դեմոկր. ցութիւնների ծրագրային միտինգում մէջ:

Նոյնպիսի օվացիաներով ընդունւում մարի որոշումը նաև միւս երկրների նիայում, Ֆրանսիայում, Շվեյցարիայում: Այդ երևոյթը ուժեղ դարձեց տարիատին հակուելու դէպի ին պուելու նրա բանակում:

(Կը

շարունակուի)

մէ Բազելի համագումարում, Գերմանիայում, Իսպանիայում և այլու, ոչ գիւղական պրոլետարիատի և կազմակերպութիւնների համագումարում:

Բ. Իշխանեան